

Niet diagnosticeren, wél signaleren; niet behandelen, wél begeleiden

Signaleren en begeleiden van dyslexie bij volwassen NT2-cursisten

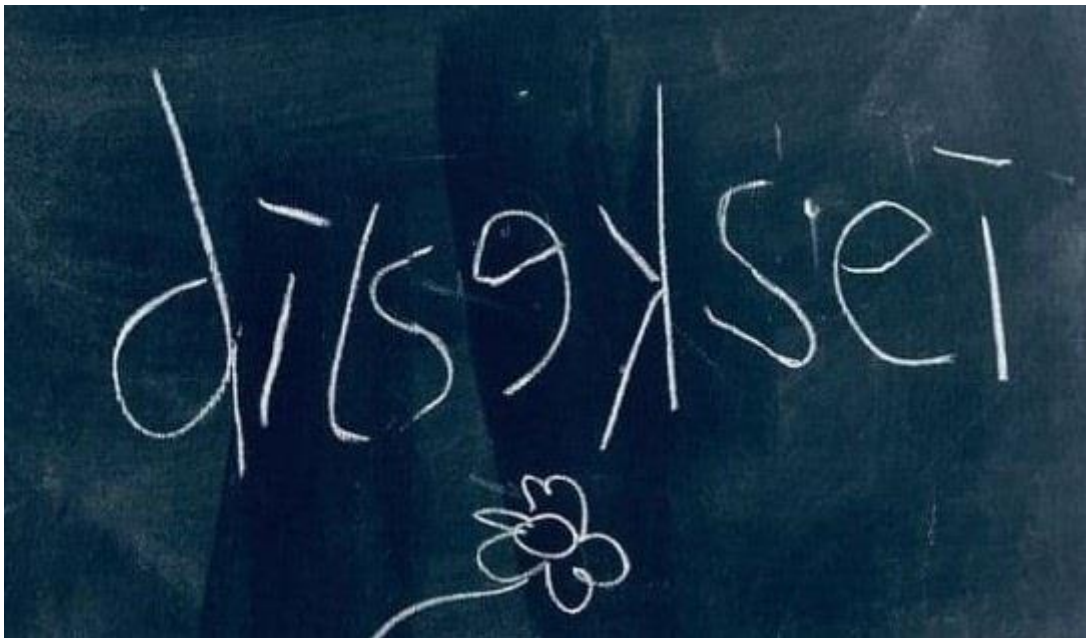
[NINA BOERSMA](#), [MARGREET VERBOOG](#)

9 september 2019

De kans is groot dat je als NT2-docent zo nu en dan te maken krijgt met een cursist met dyslexie. Wanneer je dan weinig tot niets van dyslexie afweet, zit je al snel met de handen in het haar. Nina Boersma en Margreet Verboog proberen in dit artikel een paar handvatten te geven om dyslexie bij tweedetaalleerders te herkennen. Hoe kun je dit lastige probleem aanpakken?¹

Trefwoorden

[Didactiek NT2](#)[Leesvaardigheid](#)[Schrijfvaardigheid](#)[Dyslexie](#)

Veronica uit Rusland woont al 25 jaar in Nederland. Ze heeft al veel cursussen Nederlands gevolgd. Ze heeft zich nu opnieuw aangemeld voor een cursus en komt in een groep van niveau A1 naar A2. Veronica heeft grote moeite met spellen en ook is ze heel moeilijk te verstaan. De docent ziet veel signalen die doen denken aan dyslexie. Veronica zegt dat ze daar zelf ook wel eens aan heeft gedacht, want bij haar dochter is dyslexie geconstateerd en ze heeft het idee 'Volgens mij heb ik dat ook'. Bij navraag blijkt dat er tijdens alle taalcursussen die ze in die 25 jaar heeft gevolgd nooit eerder een docent is geweest die dit vermoeden heeft uitgesproken.

Dyslexie is een complex onderwerp, daar is iedereen die ermee te maken krijgt snel van overtuigd. Het is ook een probleem waar iemand die eronder te lijden heeft op allerlei terreinen last van heeft. Het heeft een effect op het leren lezen, spellen, schrijven en het leren van een nieuwe taal, maar daardoor ook op leren en studeren in het algemeen en daarmee ook op het functioneren en de carrière die iemand doorloopt. De hardnekkigheid waarmee dyslexie therapieën weerstaat, maakt dat er allerlei mogelijke therapieën zijn bedacht, die vaak helaas niet werken. Nog niet zo lang geleden dacht men aan een oogafwijking, die met een prismabril verholpen kon worden.

Dyslexie is een probleem waar iemand die eronder te lijden heeft op allerlei terreinen last van heeft.

Hoeveel mensen dyslexie hebben is niet te zeggen. Schattingen lopen uiteen van vijf tot twintig procent. De kans is dus groot dat een NT2-docent zo nu en dan te maken krijgt met een cursist met dyslexie. Wanneer een docent weinig tot niets van dyslexie afweet, zit deze al snel met de handen in het haar. Er is nog weinig geschreven over hoe je als docent omgaat met dyslexie bij volwassen tweedetaalleerders. Daarbij zijn veel cursisten met dyslexie, zoals uit het bovenstaande voorbeeld blijkt, niet als zodanig gediagnosticeerd. De kans is dan groot dat een docent de leerproblemen van de cursist over het hoofd ziet of verkeerd interpreteert als bijvoorbeeld te weinig inzet of slordigheid. De cursist zelf begrijpt vaak ook niet waarom het leren van de nieuwe taal zo moeizaam gaat. Je bewijst als docent een cursist met problemen met het leren van de taal een grote dienst, wanneer je deze serieus neemt. En helemaal als je deze kan linken aan een leerprobleem, in dit geval dyslexie.

We zullen proberen in dit artikel een paar handvatten te geven om dyslexie bij tweedetaalleerders te herkennen en hoe je dit lastige probleem kunt aanpakken.

Wat is dyslexie?

Eerst de definitie:

*Dyslexie is een specifieke leerstoornis die zich kenmerkt door een **hardnekkig** probleem in het aanleren van accuraat en vlot lezen en/of spellen op woordniveau, dat niet het gevolg is van omgevingsfactoren en/of een lichamelijke, neurologische of algemene verstandelijke beperking. (Stichting Dyslexie Nederland, 2016)*

De hardnekkigheid van dyslexie houdt in dat er sprake is van didactische resistentie, dat wil zeggen dat het moeilijk te verhelpen is. Het leerproces verloopt trager. Hierdoor is er vaak sprake van een achterstand op het gebied van lezen en spellen in vergelijking met anderen in dezelfde situatie. In de basis gaat het om problemen met de auditieve verwerking, de waarneming van verschillen tussen klanken. Denk aan [eu], [uu], [ui] en [u], [i] en [ie], [a] en [aa], [o] en [oo]. Deze problemen met de auditieve verwerking worden ook wel een fonologisch tekort genoemd.

Dyslectici hebben daarom ook meer moeite dan anderen met het leren onderscheiden en uitspreken van nieuwe klanken bij het leren van een nieuwe taal. Iemand met dyslexie heeft behalve met het onderscheiden van klanken op gehoor vaak ook meer moeite met het manipuleren van klanken, zoals het herkennen en toepassen van begin- en eindrijm, de auditieve analyse en synthese, oftewel hakken en plakken, de basis van leren lezen en het splitsen van woorden in lettergrepen.

Naast het fonologisch tekort is er bij dyslexie sprake van een automatiseringsprobleem. Bij dyslectici raken de klank-tekenkoppeling en in een later stadium de woordbeelden niet (voldoende) geautomatiseerd. Daardoor gaan zij bij het leren lezen vaak over op een radende en/of spellende strategie, wat leidt tot leesfouten. Het is niet zo dat je kunt spreken van typisch dyslectische fouten. Dyslectici maken dezelfde fouten die ieder ander maakt tijdens het leren lezen en schrijven of bij het leren van een nieuwe taal. Het 'typische' kan zijn dat je op een gegeven niveau bepaalde fouten niet meer verwacht. Maar omdat bij dyslectici het lezen en spellen niet volledig geautomatiseerd raakt, blijven ze fouten maken.

Dyslectici hebben ook vaak problemen met grammatica, zinsbouw en het formuleren in het algemeen. Bij kinderen op de basisschool is dit nog niet zo'n probleem, maar in het voortgezet onderwijs en bij volwassenen van wie meer verwacht wordt ten aanzien van bijvoorbeeld verslagen, scripties en correspondentie komen moeilijkheden op dit gebied meer op de voorgrond.

In de basis gaat het bij dyslexie om problemen met de auditieve verwerking, de waarneming van verschillen tussen klanken.

Zoals gezegd hebben dyslectici ook vaak grote moeite met het leren van een nieuwe taal. Problemen waar ze dan tegenaan lopen zijn: het leren onderscheiden van nieuwe klanken, de uitspraak, 'woordjes leren' en het aanleren en toepassen van nieuwe spelling- en grammaticaregels.

Veel dyslectici blijven uiteindelijk trage lezers en blijven moeite houden met spellen. Anderen kunnen na wat problemen in het onderwijs als volwassenen goed functioneren en ervaren nog weinig last. Dit hangt af van de ernst van de dyslexie.

Belangrijk om te weten

Dyslexie is niet het gevolg van andere stoornissen. Dyslexie moet dus van andere problemen onderscheiden worden, maar dat is niet eenvoudig. Voor docenten die in het NT2-veld werken geldt dit nog meer, want veel van de kenmerken van dyslexie behoren tot de gewone taalontwikkeling van tweedetaalleerders. Zo is het fonologisch bewustzijn lager bij een nieuwe taal. Iedereen die een nieuwe taal leert heeft in het begin moeite met nieuwe klanken. Verder

maken de meeste cursisten zeker in het begin veel spelfouten. Bij analfabeten kan het leesprobleem ook komen omdat ze zo laat pas leren lezen en schrijven.

Daarbij is de ene persoon met dyslexie de andere niet. Dyslexie is een zogenaamde 'heterogene' stoornis. Dit wil zeggen dat het zeer uiteenlopend kan zijn hoe de dyslexie zich bij iemand uit. Er zijn gradaties in de ernst van dyslexie, in het ergste geval kan iemand bijna niet lezen, bij anderen komt dyslexie pas bij het leren van een nieuwe taal aan het licht. Dit kan ook te maken hebben met intelligentie. Er is geen verband met intelligentie, maar door intelligentie zal iemand wel kunnen compenseren, waardoor dyslexie vaak langer onder de radar blijft. Ook omgevingsfactoren, zoals bijvoorbeeld het onderwijs, zijn van invloed en kunnen leiden tot meer of minder ernstige dyslexie.

De ene persoon met dyslexie is de andere niet.

Door al deze factoren kan het lang onduidelijk blijven voor de docent wat er aan de hand is. Dyslexie kan alleen worden vastgesteld door een psycholoog of orthopedagoog en dit onderzoek is erg duur en wordt niet vergoed bij volwassenen. Dit heeft tot gevolg dat de onduidelijkheid in de praktijk vaak blijft en dat een docent moet werken met een vermoeden. Tevens kan de cursist niet gebruik maken van de mogelijkheid van een langere examentijd die een dyslexieverklaring biedt.

In een cursus Nederlands als tweede taal kunnen we dus niet diagnosticeren, maar wél signaleren. Niet behandelen, maar wél begeleiden. Het goede nieuws daarbij is: **Wat goed is voor de mensen met dyslexie, is goed voor alle cursisten.** Verder is het goed om de cursist altijd voor te houden dat door te oefenen er wel vooruitgang mogelijk is. **Ook bij volwassenen kan de lees- en spelvaardigheid zich nog verbeteren.**

Signaleren van dyslexie

Hoe kunnen we als NT2-docent nu leesproblemen en dyslexie signaleren?

- Door gebruik te maken van een signaleringslijst. Bijvoorbeeld de signaleringslijsten die gebruikt worden in het protocol dyslexie middelbaar beroepsonderwijs of het protocol dyslexie voortgezet onderwijs. Deze protocollen zijn gratis te downloaden op <http://masterplandyslexie.nl>. In deze lijst staan alle mogelijke signalen die kunnen duiden op dyslexie opgesomd. Ook signalen waar je misschien niet zo direct aan denkt, zoals problemen met het leren van vocabulaire of problemen met formuleren.
- Door observaties en resultaten van opdrachten, toetsen en examens. Wees alert op zaken die **onverwacht** op je overkomen. Iemand leert of werkt bijvoorbeeld veel langzamer dan andere cursisten met dezelfde achtergrond. Je constateert dat het geleerde maar niet beklijft. Je schat iemand in als een snelle en slimme cursist, die zich goed inzet, maar toch maakt

deze veel spelfouten. Je constateert dat er een contrast bestaat tussen (begrijpend) lezen en schrijven enerzijds en spreken en luisteren anderzijds.

- Door een gesprek aan te gaan met de cursist. Komen de problemen met lezen en schrijven doordat de cursist de taal vooral mondeling veel gebruikt en weinig schriftelijk oefent? Of oefent de cursist wel veel met lezen en schrijven, maar lukt het desondanks toch niet? Hoe pakt de cursist een opdracht of het leren in het algemeen aan? In een gesprek kun je erachter komen of een cursist bijvoorbeeld ook moeilijkheden heeft gehad met het leren lezen en schrijven in de moedertaal, dit is een belangrijke indicator. Wat ziet de cursist zelf als oorzaak van het probleem? Wees daarbij voorzichtig met het woord dyslexie. Soms komt de cursist er zelf mee. Als dat niet zo is en je wilt het wel bespreekbaar maken, achterhaal dan eerst wat het woord oproept bij de cursist. Je kunt bijvoorbeeld vragen: Heb je weleens gehoord van dyslexie? Wat weet je over dyslexie? Er is veel onbekend over dyslexie en het kan allerlei associaties oproepen. Een cursist kan erg schrikken. In Nederland is dyslexie geen taboe meer, maar misschien in de landen van herkomst van je cursist wel.

Begeleiden van dyslexie bij NT2-cursisten

Op basis van de signalering komt naar voren waar de cursist moeite mee heeft. Verwacht niet van jezelf als docent dat je alles tegelijk kunt aanpakken en zeker niet dat je alles kunt oplossen. Je kunt als het mogelijk is ook hulp vragen aan iemand binnen de organisatie waar je werkt, bijvoorbeeld een IB-er of plusdocent. Stem met de cursist af waar je bij kunt helpen. Richt je bijvoorbeeld op datgene waar de cursist zelf de meeste last van heeft.

Er is veel meer mogelijk, maar hieronder staat een aantal tips beschreven die je kunnen helpen.

Klanken

Besteed op **alle niveaus** veel aandacht aan:

- De klank-tekenkoppelingen (dus ook: aai, eeuw, oei, sch, ng, ië)
- De uitspraak van letters, ook moeilijke woorden, klankgroepen en de klemtoon (denk ook aan: leenwoorden, en voor- en achtervoegsels als -ig, ver-, be-, -lijk)

Dit is bij tweedetaalleeders bijna altijd zinvol en kan heel goed met de hele groep. Iedereen profiteert ervan!

Het sociaal-emotionele aspect

- Laat merken dat je de leesproblemen van de cursist serieus neemt.
- Overleg en maak samen afspraken.
- Richt de steun op zelfredzaamheid.
- Spreek hoge, maar wel reële verwachtingen uit.
- Stel daartoe eventueel samen leerdoelen op.

- Geef feedback op relatieve vooruitgang.

Didactische tips in het algemeen

- Zorg dat de cursist je goed kan horen.
- Luisteren naar instructie en tegelijk aantekeningen maken is belastend. Oplossingen: aantekeningen van een ander kopiëren, bord niet te snel uitvegen.
- Geef korte en duidelijke instructies.
- Houd er rekening mee dat voor alles vaker instructie en herhaling nodig is voordat het beklijft.
- Laat minder maken (minder huiswerk, minder opdrachten van een oefening).
- Leer compensatiestrategieën aan: strategieën voor begrijpend lezen, strategieën voor het leren van nieuwe woorden, strategieën voor zelfcorrectie.
- Zet online oefeningen in vanwege de mogelijkheid om te herhalen en om te luisteren en lezen tegelijk.

Didactische tips bij het lezen

- Stimuleer het lezen zoveel mogelijk. Dyslectici houden meestal niet van lezen, maar juist veel lezen heeft effect. Maak ze hier van bewust.
- Focus op het aanleren van effectieve leesstrategieën.
- Laat de cursist een tekst thuis doorlezen, voordat deze behandeld wordt in de les.
- Lees de tekst zelf voor aan de groep. Hardop lezen door cursisten werkt vaak niet goed en zeker niet bij dyslectici.
- Geef de dyslectische cursist een behulpzame en goede lezer als maatje, die de tekst voorleest.
- Zorg voor een duidelijk lettertype (Arial, Calibri, lettergrootte 12) en heldere lay-out. Dyslectici hebben hier veel baat bij.

Didactische tips specifiek voor analfabeten

- Besteed veel aandacht aan het fonemisch bewustzijn (klanken).
- Combineer auditieve oefeningen met letters en woorden.
- Maak gebaren bij de letters. Hier hebben sommige dyslectici baat bij. Kijk bijvoorbeeld bij de downloads op <http://onderwijsgek.nl>.
- Dictee met wisbordjes waar de cursisten de woorden opschrijven en weer wegvegen.
- Voor het automatiseren/vloeiend lezen en succeservaringen: herhaald lezen van dezelfde tekst (zoals RALFI-lezen, waarbij een week lang dezelfde tekst wordt geoefend, totdat de tekst vloeiend gelezen kan worden: <https://www.ralfilezen.nl>).

Kijk voor meer adviezen over dyslexie ook op: <http://masterplandyslexie.nl>. Hier zijn alle protocollen dyslexie te downloaden. Veel is bruikbaar voor onze cursisten.

Analfabeten (en soms A1): protocollen groep 1-2, 3 en 4. A1 en hoger: protocollen groep 5-8, vo en mbo.

Print

Literatuur

- Avontuur, J. (2015). **Dyslexie bij volwassenen**. Amsterdam: Boom Nelissen.
- Braams, T. (2019). **Handboek dyslexie**. Amsterdam: Boom uitgevers.
- Henneman, K., Bekebrede, J., Cox, A. & Krosse, H. de (2013). **Protocol dyslexie voortgezet onderwijs**. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Teunissen, C., Scheltinga F., Groot, A. de, Druenen, M. van (2017). **Protocol dyslexie middelbaar beroepsonderwijs**. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Noot

- 1. De auteurs van dit artikel werken aan een NT2-cahier over dyslexie dat in januari 2020 zal verschijnen bij Boom uitgevers Amsterdam.